

SZÖGI LÁSZLÓ

AZ EGYETEM NÉLKÜLI ORSZÁG EGYETEMISTÁI MOHÁCS ELŐTT A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁG PEREGRINUSAI

Eddigi ismereteink szerint a középkorban, tehát Mohácsig a történeti Magyarország területéről mintegy 12000 beiratkozás történt az európai egyetemeken. A peregrinusok száma a korai újkorban, vagyis ebben az összefüggésben 1526 és 1800 között gyakorlatilag 27 000 beiratkozóval határozható meg, s végül a hosszú 19. században, azaz 1801 és 1919 között mintegy 60 000 külföldi beiratkozóval számolhatunk, akiknek egyharmada, kb. 20 000 fő 1890 után indult külföldre. A külföldön tanultak száma természetesen nem ennyi volt, hanem kevesebb, hiszen egy személy esetenként 2–5 egyetemre is beiratkozhatott. Ezzel együtt az egyetemjárás szokása a történeti Magyarországon minden korszakban meghaladta az európai átlagot, aminek egyik természetes oka a hazai egyetemi rendszer igen késői kiépülése, de másik oka az a jelentős motiváció, ami nemzetiségtől és felekezettől függetlenül jellemezte e térséget. Ennek következtében igen nagy társadalmi igény, ha úgy tetszik kötelező szokás volt a tudást a legnagyobb európai kulturális központokban megszerezni.

Az általam, immár két évtizede vezetett kutatás egyik célja az 1100 és 1918 közötti külföldi magyar egyetemjárás teljes adattárának elkészítése, nagyobb részt az eredeti levéltári források alapján. Két forráskiadvány sorozat 17, napjainkig megjelent kötetében, eddig mintegy 80 ezer külföldi beiratkozás adatait tettük közzé. A további adatok publikálása folyamatban van. Közeli célunk egy olyan, mintegy 100 ezer beiratkozást tartalmazó számítógépes adatbázis létrehozása, amely alkalmas a legkülönbözőbb lekérdezésekre is, így számos tudományterület kutatását szolgálhatja.

A magyar egyetemjárási adatok fontosságára már a 19. század közepén felfigyelt a magyar történetkutatás. Értelemszerűen ennek középkori időszakát próbálták meg kezdetben feltárni és az 1870-es évektől kezdve napvilágot, láttak az első forráskiadások.

Fraknói Vilmos 1874-ben publikált egy úttörő jellegű közleményt a Bécsben tanult magyarokról.¹ Ábel Jenő, a budapesti egyetem tanára, még 1880-ban írt fontos tanulmányt „Egyetemeink a középkorban” címmel és utána az ő szerkesztésében indult meg egy forrásközlő sorozat, amely a „Magyarországi tanulók külföldön” címet viselte. Ebben elsősorban Karl Schrauf, a Bécsi Egyetem nagyon jó magyar kapcsolatokkal rendelkező levéltárosa publikált, főleg bécsi adatokat.² Hosszú ideig csak ezek az adatok voltak ismertek a magyarok bécsi tanulmányairól, míg a 20. század közepén meg nem kezdődött

¹ FRAKNÓI Vilmos: *Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században*. Budapest, 1874.

² SCHRAUF Károly: *Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen*. = *Magyarországi tanulók külföldön II*, Budapest, 1892., SCHRAUF Károly: *A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-tól 1630-ig*, Budapest, 1902.

a bécsi egyetemi anyakönyvek szakszerű közzététele.³ Azóta már a bécsi fakultások aktáinak közreadását is megkezdték,⁴ így ma már igen gazdag kiadott forrásanyag áll Bécsből a kutatók rendelkezésére. A legutóbbi, már az informatika eszközeit is felhasználó adattárat Tüskés Anna tette közzé a középkori bécsi peregrinusokról.⁵

Magyar szempontból a középkori Krakkói Egyetem volt a második legfontosabb univerzitás, ezért annak magyar hallgatóira is korán kiterjedt a kutatás. Nem véletlen, hogy a 19. század első ilyen jellegű forrásközlése is a krakkói egyetem magyar hallgatóiról jelent meg 1821-ben.⁶ A sok hibát tartalmazó kiadás javított változatának közlésére a 19. század végén, Ábel Jenő egyetemi professzor által életre hívott, már említett és sajnos négy kötet után megszűnt sorozatában került sor. Ekkor ismét a magyar kérdésekkel szívesen foglalkozó bécsi történész, Karl Schrauf adta közre, immár tudományos igénnyel a krakkói magyarországi diákok jegyzékének ezen érdekes dokumentumát.⁷ Az adatok korszerű feltárására természetesen Krakkó esetében is csak akkor kerülhetett sor, amikor megtörtént a megmaradt középkori anyakönyvek közzététele.⁸ A közelmúltban a Krakkói Egyetem anyakönyveinek teljesen új modern kiadása is megkezdődött, amely napjainkig, 1508-ig jutott el.⁹

A magyar szempontból szintén kiemelten fontos Prágai Egyetem eredeti anyakönyvei sajnos úgy tűntek el a második világháború végén, hogy kiadásukra addig nem került sor. A veszteség a középkori magyar egyetemjárás szempontjából is óriási volt, mert a legkorábbi magyar peregrinusok egy részéről így végleg elvesztek az adatok. Mindössze azon diákokról van pontos adatunk, akik valamilyen fokozatot szereztek

³ *Die Matrikel der Universität Wien. I. Band 1377–1450*, Wien, 1956; *II. Band 1451–1518*, Wien, 1967; *III. Band 1518–1579*, Wien, 1971. = *Quellen zur Geschichte der Universität Wien. 1. Abteilung.*

⁴ *Acta Facultatis Artium Universitatis Vindobonensis. 1385–1416.* *Quellen zur Geschichte der Universität Wien. 2. Abteilung.* (Hg. Paul Uiblein) Graz – Wien – Köln, 1968., *Die Akten der Theologischen Fakultät der Universität Wien I–II. 1396–1508*, (Hg. Paul Uiblein) Wien, 1978., *Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis* (Hg. Karl Schrauf) I. 1399–1435. Wien 1894., II. 1436–1501. Wien 1899.,

⁵ TÜSKÉS Anna: *Magyarországi diákok a Bécsi Egyetemen 1365–1526.* = *Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 1.* Budapest, 2008.

⁶ Samuel BANDTKE: *Regestrum Bursae Cracoviensis Hungarorum nunc primum ex autographo codice Bibliothecae Cracoviensis editum.* Budaë, 1821. 88 o.

⁷ SCHRAUF Károly: *Regestrum Bursae Hungarorum Cracoviensis. A Krakói (!) magyar tanulók-báza lakóinak jegyzéke (1493–1558)* Budapest, 1893.

⁸ *Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis Tom I. 1400–1489.* Cracoviae, 1887, *Tom.II.* (Ed: Adam Chmiel) 1490–1551 Cracoviae 1892., *Tom.III.* 1551–1606 Cracoviae 1904., *Tom.IV.* (Ed: Georgius Zathay) 1607–1642 Cracoviae 1950., *Tom.V.* (Ed: Carolus Lewicki) 1720–1780 Cracoviae – Wratislaviae 1956. *Acta rectoralia almae universitatis studii Cracoviensis inde ab anno MCCCCLXIX.* Editionem curavit dr. Wladislaus Wislocki. I (1469–1537). Cracoviae, s.a., A fokozatot szerzőkre: *Statuta nec non Liber Promotionum Philosophorum Ordinis in Universitate Studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849.* (Ed: Josephus Muczowski) Cracoviae 1849.

⁹ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508* (Wydali: Antoni Gašiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Grzesika) Tom I. Tekst. Tom II. Indeksy. Krakow 2004.

Prágában, mert a kari matrikulák, illetve a promóciós könyvek egy részét még a 19. század közepén kiadták.¹⁰

A közép-európai egyetemeken kívül a legtöbben Itáliában tanultak a középkori Magyarországáról. Erről is viszonylag sok információval rendelkezünk, hiszen a 20. század első felében nagyon sok adatot publikált Veress Endre.¹¹ Az ő kutatásain kívül az eltelt évtizedekben számos új közlemény is napvilágot látott, amelyekből egészen új adatokkal egészíthettük ki az itáliai egyetemjárás adattárát.¹²

A középkori franciaországi peregrináció nagy hírű kutatója volt Gábrriel Asztrik, így főleg az ő közleményeit¹³, valamint a Párizsi Egyetem kiadott forrásait lehetett e témában felhasználni.¹⁴

Angliából csak néhány középkori adatról van tudomásunk ezeket Laszlovszky József elemezte több tanulmányában.¹⁵

¹⁰ *Album seu matricula facultatis iuridicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418*, Pragae, 1834. és *Liber Decanorum Facultatis Philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*. Pragae 1832. Lásd még: TEIGE, Joseph: *Studenten aus Ungarn und Siebenbürgen an der Prager Universität im XIV–XV. Jahrhundert*, in: *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* 6/1883, pp. 19–20, 29–30. és *Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*. Tom. I/1.2 u II, Pragae, 1830–34.

¹¹ VERESS, Andreas: *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium*. I. Padua 1264–1864, Kolozsvár, 1915., VERESS Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. 1221–1864*, Budapest, 1941.

¹² Padovára: GLORIA, Andrea: *Monumenti della Università di Padova 1318–1405*. I–II. Padova, 1888., *Fonti per la Storia dell' Università di Padova*. Első sorozata az *Acta Graduum Academicorum Gymnasii Patavini 1406–1806*. Ebben eddig korszakunkra vonatkozóan megjelent: 1406–1434 Padova 1970, 1435–1450 Padova 1970, 1451–1460 Padova 1990., 1461–1470. Padova 1992., 1471–1500. Padova 2001., 1501–1525 Padova 1969. Bolognára: *Chartularium Studii Bononiensis*. Documenti per la storia dell' Università di Bologna I. 1159–1499. Bologna 1909., II. 1104–1500. Bologna 1913., III. 976–1473. Bologna 1916., IV. 1319–1389. Bologna 1919., V. 1265–1266. Bologna 1921., VI. 1371–1388. Bologna 1921., VII. 1267–1268. Bologna 1923., VIII. 1268. Bologna 1927., IX. 1286. Bologna 1931., X. 1269. Bologna 1936., XI. 1269. Bologna 1937., XII. 1048–1404. Bologna 1939., XIII. 1405–1500. Bologna 1940., Ernestus FRIEDLAENDER et Carolus MALAGOLA: *Acta nationis Germanicae Universitatis Bononiensis 1289–1562*. Berolini 1887. *Deutsche Studenten in Bologna*. Biographischer Index zu den Acta Nationis germanicae Universitatis bononiensis (Bearb: Gustav Carl Knod) Berlin 1899.

¹³ GÁBRIEL Asztrik: *Magyar diákok és tanárok a középkori Párizsban* = *Egyetemes Philológiai Közöny* 48. (1938) 182–210.p. és Astrik L. GABRIEL: *The University of Paris and its hungarian students and masters during the reign of Louis XII and François Ier*. Notre Dame-Frankfurt am Main 1986. 238 p.

¹⁴ *Chartularium Universitatis Parisiensis* (Ed: Henricus Denifle – Aemilius Chatelain) Tom I. 1200–1286. Parisiis 1889., Tom II. 1286–1350. Parisiis 1891., Tom III. 1350–1394. Parisiis 1894., Tom IV. 1394–1452. Parisiis 1897. és *Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis. Liber Procuratorum Nationis Anglicae (Alemanniae) in Universitate Parisiensis* (Ed: Henricus Denifle – Aemilius Chatelain) Tom I. 1333–1406. Parisiis 1894., Tom II. 1406–1466. Parisiis 1897., *Liber Receptorum Nationis Anglicae (Alemanniae) in Universitate Parisiensis* (Ed: Astricus L. Gabriel – Gray C. Boyce) Tom. Unicus. 1425–1494. Parisiis 1964.

¹⁵ LASZLOVSZKY József: *Angol-magyar kapcsolatok a 12. század második felében* = *Századok* 1994. 223–253. és József LASZLOVSZKY: *Hungarian University Peregrination to Western Europe in the Second Half of the Twelfth Century* = *Universitas Budensis 1395–1995* (Ed: László Szógi and Júlia Varga) Budapest 1997. 51–60.

A németországi magyar peregrináció meglehetősen későn indult meg és csak Mohács után vált meghatározó jelentőségűvé. Az 1526 előtti adatokat, a már szinte hiánytalan német matrikula kiadásokból lehetett összegyűjteni.¹⁶

Létszámok

A Mohács előtti magyar peregrináció teljesen pontos létszámát gyakorlatilag lehetetlen megállapítani. Kutatásaink során, mint ez az 1. táblázatból látható 12020 beiratkozást vettünk figyelembe. Bécs esetében Tüskés Anna, jogosan, ennél több magyarországi hallgatót regisztrált és a krakkói anyakönyv kiadói is a közölt számnál többet említenek. A különbség abból adódik, hogy igen sok személynél a korábbi forráskiadványokat közreadók csak feltételezték, hogy egy-egy diák magyarországi, de ezt a forrásokból nem lehet biztosra venni. Jelen számításainkban csak azokkal foglalkoztunk, akiknél a történelmi Magyarországról – ideértve a középkori Horvátországot és Szlavóniát – való származását igazolni lehetett. Nem zárható ki, hogy a hiányos adatok miatt még így is néhány beiratkozó esetleg nem magyarországi származású. Prága esetében ellenkező a helyzet. A 153 fokozatot szerzett magyarországi hallgatónál bizonyosan sokkal többen tanultak 1410 előtt Prágában, de a források említett eltűnése következtében az adataik már nem tárhatók fel. A cseh kutatók számításai szerint Prágában a beiratkozók és a graduáltak aránya hét az egyhez lehetett¹⁷, s ha ez igaz, akkor a cseh fővárosban legalább ezer magyar diákkal számolhatnánk a 14–15. században. Az itáliai egyetemek esetében viszonylag pontosak az adataink, így ott sok egyéb új információra már nem számíthatunk, viszont a középkori francia egyetemek forrásainak egy részét magyar szempontból még nem vizsgálták. Éppen ezért ott még elképzelhető újabb adatok felbukkanása, ha nem is nagy számban. Összességében úgy gondoljuk, hogy a Mohács előtti külföldi beiratkozások száma 13 ezer körül lehetett, amelyek közül a már említett 12022-öt biztosan ismerjük.

¹⁶ Lipschéz: ERLER, Georg: *Die Matrikel der Universität Leipzig*, 3 Bde. (Codex diplomaticus Saxoniae regiae II/16–18, 1895–1902), Kölnhöz: *Matrikel der Universität Köln* (Bearbeitet von Hermann Keussen) I 1389–1475., II 1476–1559. Düsseldorf 1979. III. Nachträge und Register 1389–1559. Bonn 1931., Wittenberghez: *Album Academiae Vitebergensis I.1502–1560*. Halle 1841., II. 1560–1602. Halle 1894., III. Névmutató és helymutató 1502–1602. Halle 1905., Ingolstadthoz: *Die Matrikel der Ludwig-Maximilians Universität Ingolstadt-Landsbut-München* (Hrsg: Götz Freiherrn von Pölnitz) I. 1472–1600. München 1937., Baselhez: *Die Matrikel der Universität Basel* (Hrsg: Hans Georg Wackernagel) I. 1460–1529. Basel 1951., Rostockhoz: *Die Matrikel der Universität Rostock* (Hrsg: Rudolph Hofmeister) I. 1419–1499, II. 1499–1563. Rostock 1889. Heidelberghez: *Die Matrikel der Universität Heidelberg I. 1386–1553* (Bearb: Gustav Toepke) Heidelberg 1884., III. Névmutató és helymutató 1386–1662. Heidelberg 1889., Tübingenhez: *Die Matrikeln der Universität Tübingen I. 1477–1600* (Hrsg: Heinrich Hermelink) Stuttgart 1906., Erfurthoz: *Acten der Erfurter Universitaet I. 1392-1492*. Halle 1881., II. 1492–1636. Halle 1884., III. Register Névmutató Halle 1899.

¹⁷ František ŠMAHEL adatait közli MÉSZÁROS Andor: *Magyarországi diákok a prágai egyetemeken 1850–1918*. Budapest 2001. 10. o.

AZ EGYETEM NÉLKÜLI ORSZÁG EGYETEMISTÁI MOHÁCS ELŐTT

1. A történeti Magyarországról a középkori európai egyetemeken beiratkozott diákok száma az eddigi adatok alapján

Periódus Régió	1100– 1150	1151– 1200	1201– 1250	1251– 1300	1301– 1350	1351– 1400	1401– 1450	1451– 1500	1501– 1525	Összes	Arány %
Bécs	-	-	-	-	-	531	2535	2350	1157	6573	54,68
Krakkó	-	-	-	-	-	1	643	2439	1169	4252	35,37
Itália	-	-	9	63	43	66	115	431	161	888	7,38
Prága	-	-	-	-	-	110	40	2	1	153	1,27
Németo.	-	-	-	-	-	-	14	39	26	81	0,67
Franciao.	1	5	1	2	4	6	10	18	24	71	0,95
Angol	-	3	1	-	-	-	-	-	-	4	0,03
Összes	1	8	11	65	47	714	3357	5297	2538	12022	100

A táblázatból megállapítható, hogy a középkori magyar peregrináció 90 százalékban a bécsi és a krakkói egyetem látogatását jelentette. Ez a két egyetem lényegében az állandó hazai egyetemet pótolta, és földrajzilag is oly közel feküdt a magyar határokhoz, hogy látogatása sokak számára volt lehetséges, főleg a 15. században. A 12. században néhány magyar klerikus Franciaországban indította el a peregrinusok sorát, s ekkor még Angliába is eljutott négy magyar diák. A 13. századtól kezdve Itália lett a magyar peregrinusok úti célja, s szinte kizárólagosan az is maradt a 14. század közepéig. E század második felében nyilván Prága lett az elsődleges cél, de ezt adatokkal nem tudjuk igazolni. A 14. század utolsó negyedében Prága mellé már felzárkózott Bécs is, amely a 15. század első felében abszolút vezető szerephez jutott, mivel a huszita befolyású Prágai Egyetem elvesztette befolyását, Krakkó pedig csak fokozatosan lett népszerű. A 15. század második felére esik a középkori magyar peregrináció virágkora. Ekkor lett Krakkó és Bécs egyformán népszerű és látogatott, ugyanakkor erősen megnövekedett az érdeklődés az itáliai egyetemek iránt, s nagyobb számban jelentek meg magyarok Párizsban és a német egyetemeken is. A 16. század elején egészen a reformációig, illetve Mohácsig ez a tendencia folytatódott.

Ha negyedszázadonként vizsgáljuk a beiratkozók számának alakulását a 2. táblázatban látható képet kapjuk. 1250 előtt mindössze 20 magyar peregrinust ismerünk az európai egyetemeken, vagyis ekkoriban gyakorlatilag elvétve jutottak el magyar diákok az univerzításokra. A tatárjárás után határozott élénkülés mutatkozott egy negyedszázadig a külföldi magyar egyetemjárásban, ekkor évi átlagban két diák iratkozott be külföldön. A század végén és a 14. század első felében ehhez képest megint csak visszaesést lehet tapasztalni. E század harmadik negyedében érte el újra a peregrináció mértéke az évi két főt.

Az első igazi fordulat a 14. század utolsó negyedében kezdődött. Az 1376–1450 közötti háromnegyed évszázadban, évi átlagban már 53,58 fő iratkozott be Magyarországról.

ból és Horvátországból külföldi egyetemen, s ebben a számban nem szerepelnek a hiányzó prágai adatok. A középkori magyar peregrináció csúcsát a Hunyadi és Jagelló kor jelentette. Az 1451–1525 közötti háromnegyed évszázadban, évi átlagban 104,22 fő iratkozott be Magyarországból és Horvátországból külföldi egyetemen, s ez olyan adat, amelyet az újkorban csak a 17. század harmadik negyedére tud majd újra elérni a magyar peregrináció.

2. A magyarországi beiratkozók negyedszázadonként

1	Korszakok	Beiratkozók	Évi átlag
2	1100–1125	1	
3	1126–1150	-	
4	1151–1175	4	
5	1176–1200	4	
6	1201–1225	8	
7	1225–1250	3	
8	1251–1275	50	2,00
9	1276–1300	15	0,60
10	1301–1325	22	0,88
11	1326–1350	25	1,00
12	1351–1375	52	2,08
13	1376–1400	662	26,48
14	1401–1425	1361	54,44
15	1426–1450	1997	79,88
16	1451–1475	2524	100,96
17	1476–1500	2756	110,24
18	1501–1525	2538	101,52
	Összesen	12022	

AZ EGYETEM NÉLKÜLI ORSZÁG EGYETEMISTÁI MOHÁCS ELŐTT

3. Az egyetemek látogatottságának abszolút sorrendje a magyarországi diákok beiratkozási száma alapján
1100–1525

Sorszám	Egyetem	Beiratkozók
1	Wien	6573
2	Krakow	4252
3	Padova	289
4	Bologna	201
5	Itáliai (nem meghatározható)	170
6	Praha	153
7	Ferrara	87
8	Paris	69
9	Perugia	39
10	Roma	34
11	Siena	29
12	Leipzig	25
13	Köln	21
14	Firenze	19
15	Wittenberg	12
16	Ingolstadt	12
17	Napoli	11
18	Pavia	5
19	Basel	4
20	Vicenza	4
21	Rostock	3
22	Lincoln	3
23	Erfurt	2
24	Laon	1
25	Oxford	1
26	Toulouse	1
27	Heidelberg	1
28	Tübingen	1
	Összesen	12022

4. Magyarországi diákok az egyes egyetemeken fél évszázadonként 1100–1525

Periódus Egyetem	1100– 1150	1151– 1200	1201– 1250	1251– 1300	1301– 1350	1351– 1400	1401– 1450	1451– 1500	1501– 1525	Összes
Praha	-	-	-	-	-	110	40	2	1	153
Krakow	-	-	-	-	-	1	643	2439	1169	4252
Wien	-	-	-	-	-	531	2535	2350	1157	6573
Heidelberg	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Köln	-	-	-	-	-	-	3	13	5	21
Leipzig	-	-	-	-	-	-	11	9	5	25
Rostock	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3
Basel	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4
Ingolstadt	-	-	-	-	-	-	-	12	-	12
Tübingen	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Wittenberg	-	-	-	-	-	-	-	-	12	12
Erfurt	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2
Oxford	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Lincoln	-	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Bologna	-	-	2	43	19	12	13	70	42	201
Vicenza	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
Padova	-	-	1	7	4	32	61	127	57	289
Napoli	-	-	-	1	-	-	-	5	5	11
Roma	-	-	-	-	-	2	2	25	5	34
Perugia	-	-	-	-	-	-	-	36	3	39
Firenze	-	-	-	-	-	-	-	19	-	19
Siena	-	-	-	-	3	-	1	21	4	29
Pavia	-	-	-	-	-	-	1	4	-	5
Ferrara	-	-	-	-	-	-	8	67	12	87
Itáliai ?	-	-	2	12	17	20	29	58	33	170
Laon	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Paris	-	5	1	2	3	6	10	18	24	69
Toulouse	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Összes	1	8	11	65	47	714	3357	5279	2538	12022

Magyarországi diákok az egyes egyetemeken

A 3. és 4. táblázatokban részletesen mutatom be az egyes egyetemek látogatottságát a középkorban. Összesen 27 egyetemen találtunk magyar diákokat. Veress Endre publikációiban még 170 olyan személyt említ, akik ismeretei szerint Itáliában tanultak, de nem határozható meg pontosan, hogy melyik egyetemen. Itáliában Mohács előtt tíz egyetemen tanultak magyarok és nyilvánvalóan az említett 170 személy is ezek valamelyikén iratkozott be, a legtöbben bizonyosan Padovában, Bolognában és talán Ferrarában.

Az egyetemek közötti sorrendben Bécs egyértelműen az első, Krakkó hasonlóan biztosan a második helyen áll. Ha minden adat ismert lenne, úgy valószínűsíthető volna Prága harmadik helye, így azonban Padova és Bologna megelőzi a harmadik és negyedik helyen. Prága után, már jóval elmaradva Ferrara áll, amely a 15. század második felében igen sok magyar diákot fogadott. Ezért is előzi meg a nyolcadik helyen álló Párizsi Egyetemet, amelyen ugyan folyamatos volt a magyar jelenlét, de a 15. századig igen alacsony létszámmal. Érdekes, hogy Párizs látogatottsága éppen a Mohács előtti háromnegyed évszázadban erősödött meg. Kétségtelen az is, hogy Gábriel Asztrik kutatásaiból éppen ezt a korszakot ismerjük a legjobban. Párizs után magyar szempontból a 9–11. helyen újra három itáliai egyetem következik: Perugia, Róma és Siena, de csak 30–40 közötti beiratkozóval. A 12–16. helyen német egyetemek állnak, s közülük csak Firenze tagolódik be a 14. helyen mindössze 19 beiratkozóval. A német egyetemek közül Lipcsében és Kölnben már a 15. század első felétől előfordulnak magyar diákok. Ingolstadtban a 15. század második felében, míg a késői alapítású Wittenbergben értelemszerűen közvetlenül Mohács előtt jelennek meg az első magyar diákok. A 17. helyen Nápoly egyeteme áll, csupán 11 beiratkozóval, akik a Mohács előtti fél évszázadban jutottak el Dél-Itáliába. A további tíz egyetemen a magyar diákok előfordulása minimális.

Származási helyek szerinti tagolódás a középkorban

5. Magyarországi hallgatók részvétele a peregrinációban, a küldő megyék, székek és kerületek csökkenő sorrendjében 1100–1525

Szám	Megye stb.	Diák	Szám	Megye stb.	Diák	Szám	Megye stb.	Diák
1	Szepes m.	613	7	Sopron m.	300	13	Medgyes sz.	193
2	Szeben sz.	450	8	Baranya m.	298	14	Kolozs m.	192
3	Pozsony m.	434	9	Vas m.	266	15	Esztergom m.	190
4	Brassó v.	431	10	Bihar m.	262	16	Pest m.	183
5	Abaúj m.	319	11	Bars m.	216	17	Zemplén m.	183
6	Pilis m.	313	12	Sáros m.	196	18	Zágráb m.	178

SZÖGI LÁSZLÓ

19	Somogy m.	159	45	Varasd m.	73	71	Maros sz.	15
20	Csongrád m.	156	46	Moson m.	72	72	Krassó m.	12
21	Szatmár m.	148	47	Torda m.	70	73	Szerdahely sz.	12
22	Segesvár sz.	148	48	Bács m.	69	74	Torontál m.	12
23	Fejér m.	145	49	Nagysink sz.	67	75	Torna m.	11
24	Heves m.	139	50	Békés m.	64	76	Külső-Szolnok m.	9
25	Zala m.	136	51	Bereg m.	62	77	Aranyos sz.	8
26	Nógrád m.	136	52	Valkó m.	53	78	Szászváros sz.	7
27	Kőrös m.	134	53	Horvátország	47	79	Doboka m.	7
28	Zólyom m.	131	54	Ung m.	44	80	Ugocea m.	6
29	Fehér m.	129	55	Pozsega m.	43	81	Árva m.	6
30	Nyitra m.	121	56	Bodrog m.	42	82	Verőce m.	6
31	Szerém m.	119	57	Sebes sz.	42	83	Jászág k.	4
32	Beszterce v.	116	58	Hunyad m.	42	84	Kézdi sz.	3
33	Gömör m.	109	59	Komárom m.	36	85	Csík sz.	3
34	Liptó m.	104	60	Küküllő m.	31	86	Sepsi sz.	3
35	Szabolcs m.	99	61	Belső-Szolnok m.	30	87	Kunság k.	2
36	Hont m.	96	62	Közép-Szolnok m.	29	88	Keve m.	2
37	Tolna m.	95	63	Túróc m.	24	89	Fogarás v.	2
38	Temes m.	83	64	Kraszna m.	22	90	Dubica m.	1
39	Győr m.	82	65	Máramaros m.	21	91	Gyergyó sz.	0
40	Arad m.	82	66	Kőhalom sz.	21	92	Orbai sz.	0
41	Trencsén m.	81	67	Újegyház sz.	20	93	Szana m.	0
42	Veszprém m.	76	68	Kishont m.	17	94	Orbász m.	0
43	Borsod m.	74	69	Zaránd m.	16			
44	Csanád m.	74	70	Udvarhely sz.	15			

A származási helyek viszonylag jól dokumentáltak. A megadott helynevek nyilván nem mindig a születés helyét jelzik, de arra a szűkebb körzetre utalnak, ahol a diák hosszabb időt töltött, vagy éppen az adott helyről származik. Az érseki, püspöki székhelyek esetében a helymegjelölés nyilván inkább az ott egyházi feladatot ellátó személyekre utal. A nem meghatározható származásúak száma 2629 beiratkozás, ez 21,87 %, de közülük bizonyosan erdélyi 389 személy. A közel 80 százaléknál azonban így is megnyugtató módon lehet következtetni a peregrinusok területi megoszlására. Területi szempont-

AZ EGYETEM NÉLKÜLI ORSZÁG EGYETEMISTÁI MOHÁCS ELŐTT

ből 11 355 beiratkozás hasonlítható össze a Mohács utáni időszakkal, mivel 665 beiratkozás esik a Dráva-Duna vonalától délre fekvő területekre

Az 5. táblázatban a megyénkénti felsorolásból érdekes következtetéseket vonhatunk le. 18 olyan megye volt a középkori Magyarországon, ahonnan 175 beiratkozónál többen jutottak el külföldi egyetemekre. Az első helyen álló Szepes megye messze kiemelkedik a megyék sorából, de ne felejtjük el, hogy a megye egy része 1412 után eleve Lengyelországhoz tartozott, másrészt földrajzilag olyan közel feküdt Krakkóhoz, hogy az ottani tanulás nagyon könnyen volt megoldható a diákok számára. A 615 Szepes megyei diákból 442 Krakkóban tanult. A második helyen álló erdélyi Szeben szék diákjainak 70 százaléka Nagyszeben városából származott (449-ből 314). A harmadik helyen álló Pozsony megyei diákok esetében csak 45 százalékuk jött Pozsony városából (434-ből 194), viszont a negyedik helyen lévő Brassó vidéke esetében a diákok kétharmada Brassó városából (431-ből 283) érkezett külföldre. A 18 legfontosabb megye közül 5–5 volt dunántúli, illetve felvidéki, 4 erdélyi, 2 alföldi és egy délvidéki. E fontos megyék többségében az ott található kiemelkedő jelentőségű város, vagy érseki, püspöki székhely adja a hallgatók többségét. Abaúj megye 319 diákjából 213 kassai, Pilis megye 310 peregrinusából 292 budai, Sopron megye 300 hallgatójából 173 soproni. Baranya megye 296 diákjából 151 pécsi, Bihar megye 261 hallgatójából 152 nagyváradí, Pest megye 184 peregrinusából 127 pesti, s még több példát lehetne felsorolni. Vannak ugyanakkor kivételek is, így Vas, Sáros és Zemplén megyék esetében már nem lehet csupán egy nagyobb városhoz kötni a külföldi egyetemjárás nagyságrendjét.

6. A magyarországi diákok nagyrégiók szerinti tagolódása 1100–1525

Sorszám	Nagyrégió	Beiratkozók száma	Százalék
1	Felvidék és Kárpátalja	2930	24,37
2	Erdély	2445	20,33
3	Dunántúl és Buda	2134	17,75
4	Alföld, Bánát és Pest	1608	13,37
5	Drávántúl és Szerémség	665	5,53
	Nem meghatározható	2240	18,63
Összesen		12022	100

A 6. táblázatban foglaltuk össze nagyrégiók szerint a származási helyekről rendelkezésünkre álló adatokat. Buda városát a Dunántúlhoz, Pestet az Alföldhöz számítottuk, s így az országon belül viszonylag egyenletes eloszlását látjuk a külföldi egyetemjárásban való részvételnek. A Felföld, vagy Felvidék első helye nem csak a régió városainak fejlettségével magyarázható, hanem Pozsony megyének Bécshez, valamint Szepes, Sáros,

Zemplén és Abaúj megyéknek Krakkóhoz való közelségével. Erdély második helyében a Szászföld fejlettsége játszik nagy szerepet, de Kolozsvár is nagymértékben hozzájárult a peregrinusok számának növeléséhez. A Dunántúl csak a harmadik helyen található. Itt öt nagyváros játszik kiemelt szerepet, Buda, Sopron, Esztergom, Pécs és Székesfehérvár, de a nyugati határszélen Bécs közelsége ismét meghatározó szerepet kapott. Az Alföld, hatalmas területe ellenére az átlagnál kisebb mértékben vett részt a peregrinációban, de elmaradása Mohács előtt még nem olyan nagy, a Dunántúlhoz képest csak négy százalékkal kevesebben mentek külföldre. Az alföldi egyetemjárók egyharmadát öt nagyobb város, Nagyvárad, Szeged, Pest, Gyula és Temesvár diákjai állították ki. A Délvidék, azaz a Dráva-Duna vonalától délre eső területek a középkori peregrinációban mintegy hat százalékos képvisellett rendelkeztek. Ennek jelentős részét adták az igen fejlett szerémségi települések, valamint a szlavóniai Kőrös, Varasd és Zágráb megyéből származó diákok.

A 7. táblázatban az egyes települések sorrendjét adtuk meg a középkori egyetemjárásban való részvételük nagyságrendjében. Mint már utaltam rá, ez az adat nem feltétlenül a születési helyet jelenti, de azt bizonyosan, hogy az illető a jelzett helységgel szoros kapcsolatba hozható. Ennél többet a Mohács előtti időszakból nem is várhatunk a meglévő források alapján. Adataink szerint 102 olyan település volt a történeti Magyarországon, ahonnan húsznál több diák indult külföldre. E települések közül tíz nem teljesen bizonyosan azonosítható, mivel több hasonló nevű is volt belőle a korabeli Magyarországon. 18 olyan várost ismerünk, ahonnan száznál többen mentek Mohács előtt külföldi egyetemekre. További 15 olyan város van, ahonnan 50 és 90 közötti külföldi beiratkozót ismerünk, s még 26 olyan település, ahonnan 30–49 fő között van a peregrinusok száma. Ez az 59 település nagyjából azonos a korabeli magyar városszerkezet legfontosabb településeivel, némi eltérés az északi és nyugati határvidéken mutatkozik.

A peregrináció hatását a magyarországi fejlődésre már igen sok szempontból vizsgálták, ehhez a peregrinusok későbbi karrierpályának ismerete szükséges. Jelen tanulmányban ezzel nem foglalkozhatunk, de utalunk rá, hogy az adatok a magyar egyházi és világi értelmiség kialakulásának, az egyházi és világi közigazgatás fejlődésének vizsgálatához nélkülözhetetlenek, de ugyanígy a hazai várostörténet, vagy tudománytörténet szempontjából is alapvető fontosságúak.¹⁸

¹⁸ A különböző szempontú feldolgozások közül megemlítendő: BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, Budapest, 1971., BÁLINT Sándor: *Szeged reneszánsz kori műveltsége*, Budapest, 1975., FÜGEDI Erik: *A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása*, Budapest, 1970., KLANICZAY Tibor: *Pallas magyar ivadékai*, Budapest, 1985., KUBINYI András: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, Budapest, 1999., KOVÁCS Béla: *Studensek, magisterek, doctorok*, in: *Archivum* 11 – A Heves megyei levéltár közleményei, Eger, 1983, pp. 5–41., KÖBLÖS József: *Az egyházi közélet Mátyas és a Jagellók korában*, Budapest, 1994., MÁLYUSZ Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, Budapest, 1971., MEZEY László: *Deákság és Európa. Irodalmi műveltségünk alapvetésének vázlatja*, Budapest, 1979., TONK Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*, Bukarest, 1979.,

AZ EGYETEM NÉLKÜLI ORSZÁG EGYETEMISTÁI MOHÁCS ELŐTT

A 8. táblázatban a Mohács előtti korszak peregrinációját hasonlítottam össze az 1526–1800 közötti korszak külföldi egyetemjárásával a küldő települések sorrendje szempontjából. A két korszak első 30 településéből 18 város azonos, a többi cserélődött az eltelt évszázadokban. A középkori peregrináció értékelése szempontjából itt most az a fontos kérdés, hogy mely települések veszítették el korábbi jelentőségüket, a két korszak között. A kimaradt városok között van Esztergom, Pécs, Szeged, Székesfehérvár, Vác, Gyula, Temesvár és a szerémségi Kamonc. Valamennyi település a későbbi török hódoltság területére esik, így tisztán látható, hogy milyen szépen alakuló fejlődést tört meg, vizsgált szempontunkból is, a 16. század első negyedében meginduló török támadás.

7. A 20 főnél több diákot külföldre küldő települések csökkenő sorrendben 1100–1525

Szám	Település	Diák	Szám	Település	Diák	Szám	Település	Diák
1	Nagyszeben	314	22	Bártfa	71	43	Szentgyörgy ?	41
2	Buda	292	23	Szepes	71	44	Kismarton	39
3	Brassó	283	24	Késmárk	67	45	Újlak	38
4	Kassa	213	25	Eperjes	65	46	Lippa	38
5	Pozsony	194	26	Gyula	57	47	Csázma	37
6	Sopron	173	27	Temesvár	55	48	Szentágota	37
7	Esztergom	165	28	Kamonc	55	49	Rozsnyó	37
8	Lőcse	161	29	Igló	54	50	Pozsega	37
9	Körmöcbánya	160	30	Rózsahegy ?	54	51	Varasd	36
10	Nagyvárad	152	31	Medgyes	53	52	Szomolnok	35
11	Pécs	151	32	Eger	53	53	Tolna	34
12	Kolozsvár	145	33	Győr	53	54	Zólyom	33
13	Szeged	144	34	Nagyenyed	49	55	Kőrös ?	32
14	Pest	127	35	Berethalom	48	56	Szombathely	31
15	Zágráb	118	36	Selmecbánya	46	57	Pápa	30
16	Székesfehérvár	110	37	Torda	45	58	Patak ?	30
17	Segesvár	104	38	Nagybánya	43	59	Szepesolaszi	30
18	Beszterce	101	39	Nagydisznód	43	60	Szatmár	29
19	Nagyszombat	87	40	Keresztényfalva	43	61	Kapronca	29
20	Vác	82	41	Csanád	43	62	Beregszász	29
21	Besztercebánya	73	42	Szászsebes	42	63	Kisvárdá ?	29

SZÖGI LÁSZLÓ

64	Gyöngyös	28	77	Vasvár	25	90	Szikszó	22
65	Feketchalom	28	78	Gara	24	91	Debrecen	22
66	Földvár	28	79	Kereszténysziget	24	92	Kalocsa	22
67	Kőszeg	27	80	Futak	24	93	Somorja	22
68	Prázmár	27	81	Nezsider	24	94	Leibic	21
69	Muzsna	27	82	Veszprém	24	95	Mohács	20
70	Túr ?	27	83	Szentmárton ?	23	96	Lipótfalva	20
71	Liptó	26	84	Privigye	23	97	Gönc	20
72	Szalánkemén	26	85	Dés	23	98	Korpona	20
73	Szerdahely ?	25	86	Szőlös ?	23	99	Újbánya	20
74	Miskolc	25	87	Dombró	23	100	Barcaság	20
75	Szelindek	25	88	Somogy ?	23	101	Siklós	20
76	Körmend	25	89	Erdőd	22	102	Segesd (Erdély)	20

8. Az első 30 település összehasonlítása 1526 előtt és után

1100–1525			1526–1800		
Szám	Település	Diák	Szám	Település	Diák
1	Nagyszeben	314	1	Pozsony	1147
2	Buda	292	2	Brassó	842
3	Brassó	283	3	Nagyszeben	810
4	Kassa	213	4	Sopron	721
5	Pozsony	194	5	Debrecen (!)	472
6	Sopron	173	6	Győr	372
7	Esztergom	165	7	Nagyszombat	343
8	Lőcse	161	8	Besztercebánya	302
9	Körmöcbánya	160	9	Lőcse	296
10	Nagyvárad	152	10	Medgyes	271
11	Pécs	151	11	Beszterce	268
12	Kolozsvár	145	12	Segesvár	264
13	Szeged	144	13	Kolozsvár	262
14	Pest	127	14	Selmecbánya	261
15	Zágráb	118	15	Kassa	197

AZ EGYETEM NÉLKÜLI ORSZÁG EGYETEMISTÁI MOHÁCS ELŐTT

16	Székesfehérvár	110	16	Körmöcbánya	196
17	Segesvár	292	17	Buda	190
18	Beszterce	283	18	Eperjes	188
19	Nagyszombat	213	19	Késmárk	172
20	Vác	194	20	Komárom	163
21	Besztercebánya	173	21	Kismarton	162
22	Bártfa	165	22	Szakolca	161
23	Szepes (!)	161	23	Pest	137
24	Késmárk	160	24	Bártfa	126
25	Eperjes	152	25	Trencsén	118
26	Gyula	151	26	Kőszeg	108
27	Temesvár	145	27	Zsolna	97
28	Kamonc	144	28	Sárospatak (!)	97
29	Igló	127	29	Nagyvárad	96
30	Rózsahegy (!)	118	30	Gyöngyös	94
	Összesen	3898		Összesen	8933
	32,42 %			33,13 %	

Az egyetemek látogatottsága korszakonként

A 9. és 10. táblázatokban két nagyobb korszak külföldi egyetemjárását vizsgáltam a magyarországi hallgatók beiratkozása szempontjából. Az 1100 és 1400 közötti három évszázadra az ismert középkori magyar peregrinációnak mindössze hét százaléka esett, vagyis az európai központi régió egyetemjárásától ekkor még igen nagymértékű elmaradás jellemezte a magyar peregrinációt. Bár 11 intézményben fordultak elő e három évszázadban magyar klerikusok, gyakorlatilag csak öt egyetemre jutottak el említendő számban, Bécsbe, Prágába, Bolognába, Padovába és Párizsba. 1400 előtt 39 egyetemet alapítottak Európa 10 államában.¹⁹ Ezek között volt a két sikertelen magyar alapítási kísérlet és számos, tőlünk földrajzilag nagyon távol eső alapítás. Ennek fényében azt mondhatjuk, hogy a magyar diákok az elérhető távolságban lévő, neves egyetemekre ekkor is eljutottak, de még csak nagyon alacsony számban.

¹⁹ Ezek közül 13 Itáliában, 10 Franciaországban, 5 Kasztíliaiban és Aragóniában, 3 a későbbi Németországban, 2-2 Angliában és Magyarországon, 1-1 pedig Portugáliában, Csehországban, Lengyelországban és az Osztrák Főhercegségben.

9. Az egyetemek látogatottságának abszolút sorrendje a magyarországi diákok beiratkozási száma alapján
1100–1400

Sorszám	Egyetem	Beiratkozók	Sorszám	Egyetem	Beiratkozók
1	Bécs	531	8	Lincoln	3
2	Prága	110	9	Róma	2
3	Bologna	76	10	Oxford	1
-	Itáliai	51	11	Toulouse	1
4	Padova	44	12	Nápoly	1
5	Párizs	17	13	Laon	1
6	Vicenza	4	14	Krakkó	1
7	Siena	3	Összesen		846

A másik vizsgált korszak a teljes 15. század és a 16. század első negyede, egészen a középkori magyar állam bukásáig. Ebben a 125 évben rendkívül gyors és óriási fejlődés következett be a külföldi magyar egyetemjárásban. Mohács előtt a diákok 93 százaléka ebben a periódusban jutott el külföldre, s ezzel a magyarországi művelődés megkezdte felzárkózását Európához. 23 egyetemen találunk magyarokat, de jelentősebbnek csak 10–15 tekinthető magyar szempontból. A korábbi fő célegyetemek közül kimaradt Prága, ugyanakkor fő célállá vált Krakkó. Nőtt Ferrara, Párizs, Perugia, Róma és Siena jelentősége, de nem olyan nagy mértékben, hogy ez veszélyeztette volna a korábbi itáliai célegyetemek, Padova és Bologna népszerűségét. Előfordultak már magyarok az új német egyetemeken is, de kisebb számban, mint azt a földrajzi közelség indokolta volna. Itália vonzása a reneszánsz virágzása idején minden mást megelőzött, nem beszélve a korban igen intenzív itáliai-magyar politikai és kulturális kapcsolatokról. Érdekes, hogy e 125 év alatt csaknem ugyanannyi új egyetemet alapítottak Európában, mint az előző három évszázadban, szám szerint 37-et.²⁰ Mohács előtt a megszűnéseket is figyelembe véve már 70 körül volt a nyugati kereszténység területén működő egyetemek száma és minden feudális államban működött legalább egy, de sok esetben már jóval több univerzitás. Magyarország ez esetben szerencsétlen kivétel volt. Három, vagy négy²¹ egyetemalapítási kísérletünk megfelelt a közép-európai átlagnak, az már viszont egyedi sajátosság, hogy a különböző uralkodók mindig más és más városban tettek ki-

²⁰ Ezek közül 12 jött létre a Német-Római birodalom területén, 7 Franciaországban, 6 Spanyolországban, 5 a mai Itália területén, 3 Skóciában, 1-1 pedig Svájcban, Magyarországon, Svédországban és Dániában.

²¹ Ide számítjuk Mátyás királynak azt a tervét, hogy uralkodása vége felé egyetemmel kívánta fejleszteni a budai domonkos rendi Studium Generálét, s több forrás szerint megkezdte egy egyetemi központ felépítését is.

AZ EGYETEM NÉLKÜLI ORSZÁG EGYETEMISTÁI MOHÁCS ELŐTT

sérletet az újabb egyetem megalapítására. A sikertelen hazai kísérletek is nyilván ösztönözték a külföldi tanulmányokat, hiszen a magas műveltséggel rendelkező egyházi és világi értelmiséget valahol ki kellett képezetni. Az ilyen értelmiségieket a 15. század második felében már nem csak az egyházi hierarchia különböző fokain, vagy a királyi udvarban lehetett alkalmazni, de egyre nagyobb számban igényeltek egyetemi fokozatot is szerzett világi személyeket a hiteles helyek, a szabad királyi, valamint a bányavárosok, de a városfejlődés más fokán lévő települések is. Kétségtelen, hogy a 15. században alakult ki az az egyetemjárás gyakorlat, amely csak megerősödött a 16–17. században, amikor irányai ugyan teljesen megváltoztak, de intenzitása nem csökkent, hanem erősödött is.

10. Az egyetemek látogatottságának abszolút sorrendje a magyarországi diákok beiratkozási száma alapján 1401–1525

Sorszám	Egyetem	Beiratkozók	Sorszám	Egyetem	Beiratkozók
1	Bécs	6042	12	Firenze	19
2	Krakkó	4251	13	Köln	18
3	Padova	245	14	Ingolstadt	12
4	Bologna	125	15	Wittenberg	12
-	Itáliai	116	16	Nápoly	10
5	Ferrara	87	17	Pavia	5
6	Párizs	52	18	Basel	4
7	Prága	43	19	Köln	3
8	Perugia	39	20	Rostock	3
9	Róma	35	21	Erfurt	2
10	Siena	26	22	Heidelberg	1
11	Lipcse	25	23	Tübingen	1
Összesen					11176

A több egyetemet meglátogatók

Már a középkori egyetemjárásban is többször fordult elő, hogy egyik vagy másik diák több egyetemet is meglátogatott tanulmányai során. Az újkorban ez csaknem tipikussá vált, de éppen az az érdekes, hogy viszonylag nagy számban fordul elő az általunk vizsgált időszakban is. A források az egyes egyetemeken a beiratkozás során esetenként rögzítették, ha valaki már egy más egyetemen megszerzett baccalaureusi, vagy magisteri fokozat birtokában lépett be egy másik egyetem hallgatóinak sorába. Estenként azonban csak azt jelezték, hogy az illető már rendelkezett valamilyen fokozattal, de nem közölték, hogy azt milyen egyetemen szerezte. A legtöbb esetben pedig erre nézve semmilyen adatunk nincs, de a név, és a származási hely azonossága, valamint az időpontok közelsége ilyen esetekben is lehetőséget nyújt annak feltételezésére, hogy ugyanazon személy többszöri beiratkozásáról van szó. A 11. táblázatot ezen adatok alapján állítottuk össze. Nem állítjuk tehát bizonyosan, hogy valamennyi esetben garantáltan ugyanazon személyről lehet szó, de azt nyugodtan elmondhatjuk, hogy a táblázat az egyetemi peregrináció fő tendenciáit jól tükrözi. Összesen 1028 beiratkozás esetében bizonyos, illetve feltételezhető, hogy a diák más középkori egyetemen is tanult. Ez az összes beiratkozó 8,55 százaléka. Következésképpen mintegy 500 olyan magyarországi diák volt Mohács előtt, aki legalább két külföldi egyetemet is meglátogatott, néhányan pedig hármat, vagy négyet is.

A más egyetemre eljutók abszolút száma természetesen Bécsben és Krakkóban a legnagyobb, miközben arányuk az összes magyar hallgatóhoz képest a legkisebb. A legtöbb ilyen diák Bécs és Krakkót látogatta, 238 diákról feltételezzük, hogy mindkét egyetemen megfordultak. A 14. század végén hasonló mozgás lehetett Prága és Bécs között, de az adatok említett hiányossága következtében csak 29 ilyen diákot ismerünk. Bécsből viszonylag sokan jutottak el a népszerű itáliai egyetemekre is (Padova, Ferrara, Bologna), de hét személy Párizsba is elkerült és kivételes jelenség, hogy a Kölni Egyetemen négy olyan diák volt, aki korábban Bécsben tanult. Krakkóból Bécsen kívül máshová kevesebben mentek, elsősorban Itáliába és hárman Párizsba.

Az itáliai egyetemek esetében sokkal nagyobb volt a hallgatók mobilitása. A két legfontosabb egyetemen, Padovában és Bolognában egyaránt a magyar diákok egyharmada más egyetemet is meglátogatott. Nagyobb számban Bécsből, kisebb mértékben Krakkóból érkeztek és Itálián belül is több egyetemet kerestek fel. Itáliában még Perugia volt viszonylag elsődleges célegyetem, de a diákok 41 százaléka itt is járt más, itáliai egyetemen. Ferrarában, Rómában és Sienában már azok voltak jóval többen, akik más itáliai egyeteméről jöttek ide, vagy más egyetemre menve látogatták meg ezeket az intézményeket.

Párizsban 15 diákról feltételezhetjük, hogy más egyetemre is járt, közülük heten Bécsben, hárman Prágában, illetve Krakkóban is tanultak korábban.

A német egyetemekre beiratkozó néhány magyar korábban legfeljebb Bécsben tanult, egyéb kapcsolat nem mutatható ki a 16. század elejéig.

AZ EGYETEM NÉLKÜLI ORSZÁG EGYETEMISTÁI MOHÁCS ELŐTT

11. Az egyes egyetemeken és a további más egyetemeken folytatott tanulás összefüggései 10 főnél több hallgató esetében.

Sorszám	Egyetem	Diák	Máson is	Arány %	Főbb kapcsolatok
1	Bécs	6573	377	5,7	Krakkó 238, Padova 54, Prága 29, Ferrara 25, Bologna 23, Paris 7, Roma 7, Köln 4,
2	Krakkó	4252	278	6,5	Bécs 238, Padova 15, Bologna 11, Ferrara 5, Paris 3,
3	Padova	289	100	34,6	Bécs 54, Ferrara 26, Bologna 21, Krakkó 15, Siena 6,
4	Bologna	201	66	32,8	Bécs 23, Padova 21, Ferrara 15, Krakkó 11, Siena 3,
5	Itáliai	170	24	14,1	Bécs 10, Krakkó 6, Padova 5,
6	Prága	153	34	22,2	Bécs 29, Paris 3,
7	Ferrara	87	54	62,1	Padova 26, Bécs 25, Bologna 15, Krakkó 5, Siena 4, Roma 4,
8	Párizs	69	15	21,7	Bécs 7, Prága 3, Krakkó 3,
9	Perugia	39	16	41,0	Siena 6, Padova 5,
10	Róma	34	18	52,9	Bécs 7, Bologna 5, Padova 4, Ferrara 4, Firenze 4, Siena 3,
11	Siena	29	16	55,1	Perugia 6, Padova 6, Ferrara 4, Bologna 3, Roma 3,
12	Lipcse	25	3	12,0	Bécs 3
13	Köln	21	5	23,8	Bécs 4,
14	Firenze	19	7	36,8	Roma 4, Padova 3, Ferrara 3, Siena 3,
15	Wittenberg	12	3	25,0	Krakkó 2, Bécs 1,
16	Ingolstadt	12	3	25,0	Bécs 3
17	Nápoly	11	5	45,4	Perugia 2,

Egyházi tisztségek

Az egyetemi források a középkorban sokszor igen kevés információt tartalmaznak a hallgatók személyéről, de nem kevés esetben megtudhatjuk azt, hogy az egyetemjáró diák hazájában milyen egyházi méltóságot viselt. Ezt főleg az olasz egyetemek forrásai tartalmazzák. A Krakkói Egyetemen egyházi tisztséget általában nem adnak meg, de a beiratkozások mintegy negyedében közlik, hogy magyar peregrinus milyen egyházmegyéből érkezett. Prágában az ilyen adatok minimálisak, és Bécsben sincs sok ilyen adatunk. A bécsi diákok esetében viszont sok esetben ismerjük későbbi pályafutásukat, így kapcsolatba lehet hozni őket a küldő egyházmegyékkel. Mindent összevetve az egyházmegyékhez való tartozásról 1827 esetben van adatunk, ami nem releváns, de bizonyos következtetések levonására alkalmas ad. Mivel csak a hallgatók 15 százalékáról van valamilyen adatunk, ezért a következtetésekkel óvatosan kell bánnunk. A 12. táblázatban látható az ismert adatok alapján az egyes egyház-

megyék említésének gyakorisága. Esztergom kimagasló adatánál figyelembe kell venni, hogy az erdélyi Szászföld jelentős része III. Béla király uralkodása óta az Esztergomi Érsekség joghatósága alá tartozott.²² Esztergomon belül erre a területre esik 108 beiratkozás, vagyis az eredeti Esztergomi Főegyházmegyéből 425 beiratkozó ment külföldre, ez 23,26 százalékot jelent. Esztergom kiemelkedő jelentőségét a számok így is nagyon pontosan mutatják.

12. A diákok megoszlása egyházmegyék szerint az ismert adatok alapján

Egyházmegye	Szám	Százalék	Egyházmegye	Szám	Százalék
Esztergom	533	29,17	Vác	44	2,40
Erdély	310	16,96	Csanád	40	2,18
Eger	293	16,03	Nyitra	20	1,09
Pécs	125	6,84	Szerém	4	0,21
Veszprém	117	6,40	Zengg	2	0,10
Várad	90	4,92	Modrus	2	0,10
Zágráb	88	4,81	Tenen	1	0,05
Bács-Kalocsa	79	4,32	Bosznia	1	0,05
Győr	78	4,26	Összesen	1827	100

Erdély mint láttuk igen jelentősen képviseltette magát a peregrinációban, így az erdélyi egyházmegye még a Szászföld nélkül is a második helyen van az egyházmegyék között. Az Egri Püspökség területe is igen jelentős, s olyan részek tartoztak ide, amelyek közel fekvettek Krakkóhoz, ezért harmadik helyét nem csak fejlettségével, hanem földrajzi fekvésével is lehet magyarázni. A két nagyon gazdag és nagy kulturális hagyománnyal rendelkező egyházmegye, Pécs és Veszprém közel egyforma súllyal képviseltette magát a peregrinációban. Veszprém adatát a Buda városához kötődő egyházi személyek nagy mértékben erősítették. Közel egyformán fejlettnak és a felsőoktatási tanulmányok iránt elkötelezettnek látszik még négy fontos egyházmegye: Várad, Zágráb, Kalocsa és Győr. E jelentős központokból legalább 80–90 klerikus ment tanulni külföldre, és jutott később komoly egyházi pozícióhoz a különböző egyházmegyékben. Az alföldi Váci és Csanádi Püspökség a közepesen tehető egyházmegyék közé számított, csakúgy, mint a kis területű Nyitrai Püspökség. Ezekből már csak 20–40 közötti hallgatót találunk a diáknévsorban, bár ismét megjegyezzük, hogy az adatsor nem reprezentatív. A délvidéki és tenger melléki kis püspökségek szinte alig küldtek klerikusokat külföldre. A Szerémi Püspökség esetében azonban nagyon komolyan vegyük figyelembe, hogy ezek az adatok is hiányosak is lehetnek.

²² A Szebeni Prépostság és a Brassói Dékánóság területét 1188–1191 között kivették az Erdélyi Püspökség joghatósága alól és Esztergom alá rendelték.

13. A szerzetes egyetemjások rendek szerinti megoszlása

Szerzetesrend	Beiratkozás	Százalék	Szerzetesrend	Beiratkozás	Százalék
Domonkos rend	162	64,28	Premontrei rend	3	1,19
Ferences rend	15	5,95	Johannita rend	2	0,79
Szent Benedek rend	10	3,95	Karthauzi rend	2	0,79
Ágostonos remeték rendje	7	2,77	Szent Antal rend	1	0,39
Pálos rend	6	2,38	Szentlélek rend	1	0,39
Ágostonos kanonokok rendje	5	1,98	Nincs adat	32	12,64
Ciszterci rend	4	1,58	Összesen	253	100
Karmelita rend	3	1,19			

Viszonylag sok adattal rendelkezünk a külföldön tanult magyar szerzetesekről. Számuk bizonyára nagyobb volt a jelzetnél, de a forrásokból csak ennyi állapítható meg. Az egyházi személyek közül, 253 esetben van szerzetesekről tudomásunk. Ezek a 13. táblázatban jelzett rendekhez tartoztak. Az adatok ebben az esetben sem reprezentatívak, mégis látható, hogy a domonkos rend nemzetközi kapcsolatai messze kiemelkedők, hiszen az ismert szerzetes peregrinusok csaknem kétharmadát ők adják. Az adatok nagy része itáliai egyetemekről származik, ahol a domonkos barátok egymás után több egyetemet is meglátogattak. Látszik, hogy közülük néhányan előtte jártak Bécsben, vagy Krakóban, de ottani adataink e szempontból rendkívül hiányosak. Tudnunk kell, hogy 1304 óta Buda várában működött egy domonkos rendi Studium Generale, azaz rendi főiskola, és az ott tanulók közül nyilván igen sok rendtagot küldtek továbbtanulni külföldi egyetemekre.

A ferencesek és bencések jóval kisebb számban küldtek tagokat külföldre, legalábbis erről jóval kevesebb adat áll rendelkezésünkre. Gyakorlatilag minden Magyarországon megtelepedett rend küldött rendtagokat peregrinációba, és nyilván a táblázatban szereplőnél nagyobb számban, de erről jelenleg bizonyosat nem tudunk mondani.

A peregrináció kutatás egyik fontos kérdése, a külföldön tanuló hallgatók karrier pályájának nyomon követése. A csekély számú forrás ellenére, található adatok a diákok későbbi világi, vagy egyházi pályájáról. Ezeket a vizsgálatokat egy-egy részterületre, káptalanokra, konventekre, vagy éppen régiókra, pl: Erdélyre vonatkoztatva már elvégezték, de a tízezernél több diák esetében ez olyan óriási feladat, amely már egy másik kutatás témája. Jelenlegi közleményünkben elsősorban a középkori magyar peregrináció nagyságrendjéről és főbb irányairól szerettünk volna az új kutatási módszerek alapján tudósítani. Reméljük, hogy ezek az adatok újabb részletes vizsgálatok alapját képezhetik majd a jövőben.

Universitätsstudenten eines Landes ohne Universität vor 1526. Die *Peregrinatio academica* aus Ungarn im Mittelalter.

Der ungarische Staat wies vom ersten Jahrtausend an eine eigene Entwicklung auf, die der Entwicklung in anderen Ländern Mittel-Europas sehr ähnlich war; Bis zum 14. Jahrhundert ließ der Staat seine Kleriker in Italien bzw. westlich vom Rhein ausbilden. Das wich von der deutschen, tschechischen oder polnischen Entwicklungslinie nicht im geringsten ab, nur die Zahl der ungarländischen Studentenmigranten im Ausland war noch sehr gering. Zwischen 1150 und 1350 sind uns in Bologna, Padua und Paris insgesamt und namentlich nur 132 Personen aus Ungarn bekannt. In diesem Rückstand spielten die Verwüstungen des Tatarensturms in der Mitte des 13. Jahrhunderts und die schwere innere Krise des Landes nach dem Erlöschen der Arpaden-Dynastie sicherlich mit.

Der in der Mitte des 14. Jahrhunderts zu einer neuen Blütezeit gelangte ungarische Staat handelte auch in seiner Universitätspolitik den Ländern der Region ähnlich. Gleichzeitig mit Krakau und Wien wurde auch hier die Initiative ergriffen, und im Jahre 1367 wurde in Pécs / Fünfkirchen eine Universität gegründet, die aber ohne stabile Unterstützung seitens des Herrschers in der süd-ungarischen Stadt kein Fuß fassen konnte und bald aufhörte zu existieren. Solche Krisen gab es auch anderswo, z. B. auch in Krakau, dort wurde aber die Universität vom Herrscher in derselben Stadt erneut begründet und weitergefördert. In Ungarn war es leider nicht der Fall. König Sigismund von Luxemburg ließ 1395 in der Nähe der von nun an als königliche Residenz fungierenden Buda / Ofen eine Universität gründen, die später 1410 in ihrer Funktion erneut bestätigt wurde, die aber nur als eine Art Stütze in der internationalen Machtpolitik des Königs eine gewisse Rolle spielte. (Siehe: Synode von Trient). Auch diese Universität in Buda war nicht langlebig, sie war nur 2 Jahrzehnte lang aktiv. In der Mitte des 15. Jahrhunderts haben König Matthias Corvinus und der Graner Erzbischof, János Vitéz de Zredna in Pécs einen Versuch zur Universitätsgründung (1465) gemacht, aber leider ohne dauerhaften Erfolg. Auch geographisch gesehen war es kein glücklicher Gedanke in einer Stadt, der so nahe zu Wien lag, eine Universität zu gründen. Dazu kam noch, dass János Vitéz sich gegen die Politik des Königs wandte, wodurch die Institution die Gunst und Unterstützung des Königs verlor und die Universität hörte auf, zu existieren. König Matthias wollte am Ende seiner Herrschaft, in den 1480-er Jahren das „*studium generale*“ der Dominikaner in Buda zu einer wahren Universität entwickeln, es blieb ihm aber keine Zeit mehr dazu.

Wenn wir uns diesen historischen Prozess anschauen, so scheint die Bildungspolitik des mittelalterlichen ungarischen Staaten aus dem Aspekt des Hochschulwesens gesehen, nicht gerade erfolgreich zu sein. In der Tat war sie aber doch nicht gescheitert, in dieser Region, in der direkten Nähe der ungarischen Staatsgrenze gab es nämlich sogar zwei Universitäten, die aktiv waren und Interessenten aus Ungarn in ihre Reihen aufnahmen. In Wien entstand sogar eine sogenannte „*natio academica*“, die sich als selbständige akademische Nation definierte. Für jene ungarischen Studenten, die sich in Krakau in so

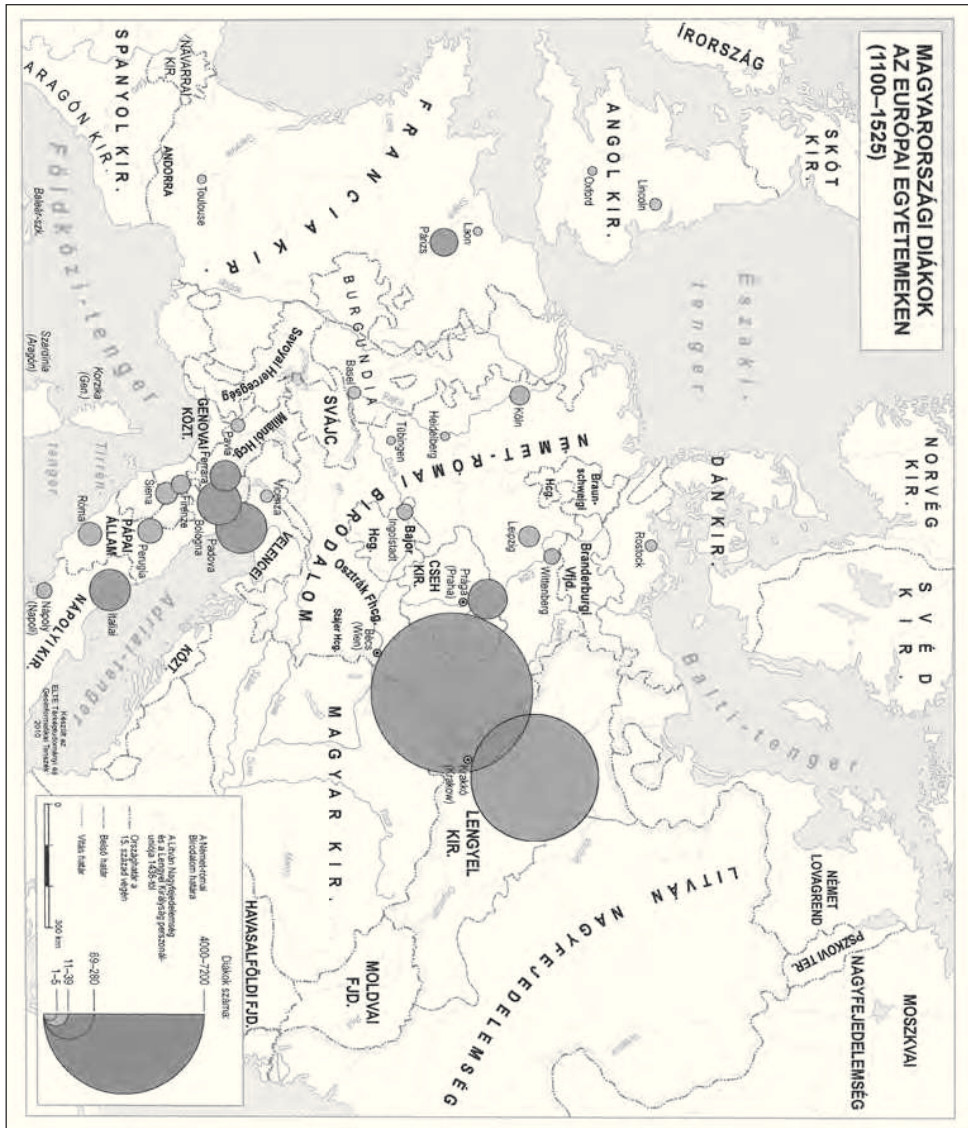
großer Zahl zum Studium meldeten, wurde sogar eine eigene „*bursa hungarica*“, als Kollegium gegründet. Diese beiden Institutionen haben im Grunde genommen wichtige Aufgaben der fehlenden ungarischen Universität ersetzt und sicherten vielen ungarischen Studenten Unterkunft. Bis zum Ende des mittelalterlichen Staaten, d. h. bis 1526 studierten in Wien mehr als 6500, gleichzeitig in Krakau mehr als 4200 Studenten. Bis 1526 haben 12000 ungarländische Studenten das Auslandsstudium gewählt, 91% davon an den vorher genannten zwei Universitäten. Die anderen gingen in erster Linie nach Italien und Paris, in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts desöfteren nach Prag. Leider fehlen einige Prager Quellen, so stehen uns nur die Namen der Graduierten zur Verfügung, namentlich sind 153 Personen bekannt.

Ungarische Studenten an den europäischen Universitäten zwischen 1100–1525

Perioden Regionen	1100– 1150	1151– 1200	1201– 1250	1251– 1300	1301– 1350	1351– 1400	1401– 1450	1451– 1500	1501– 1525	Összes	Arány %
Wien	-	-	-	-	-	531	2535	2350	1157	6573	54,68
Krakau	-	-	-	-	-	1	643	2439	1169	4252	35,37
Italien	-	-	9	63	43	66	115	431	161	888	7,38
Prag ²³	-	-	-	-	-	110	40	2	1	153	1,27
Deutschl.	-	-	-	-	-	-	14	39	26	81	0,67
Frankr.	1	5	1	2	4	6	10	18	24	71	0,95
England	-	3	1	-	-	-	-	-	-	4	0,03
Total	1	8	11	65	47	714	3357	5297	2538	12022	100

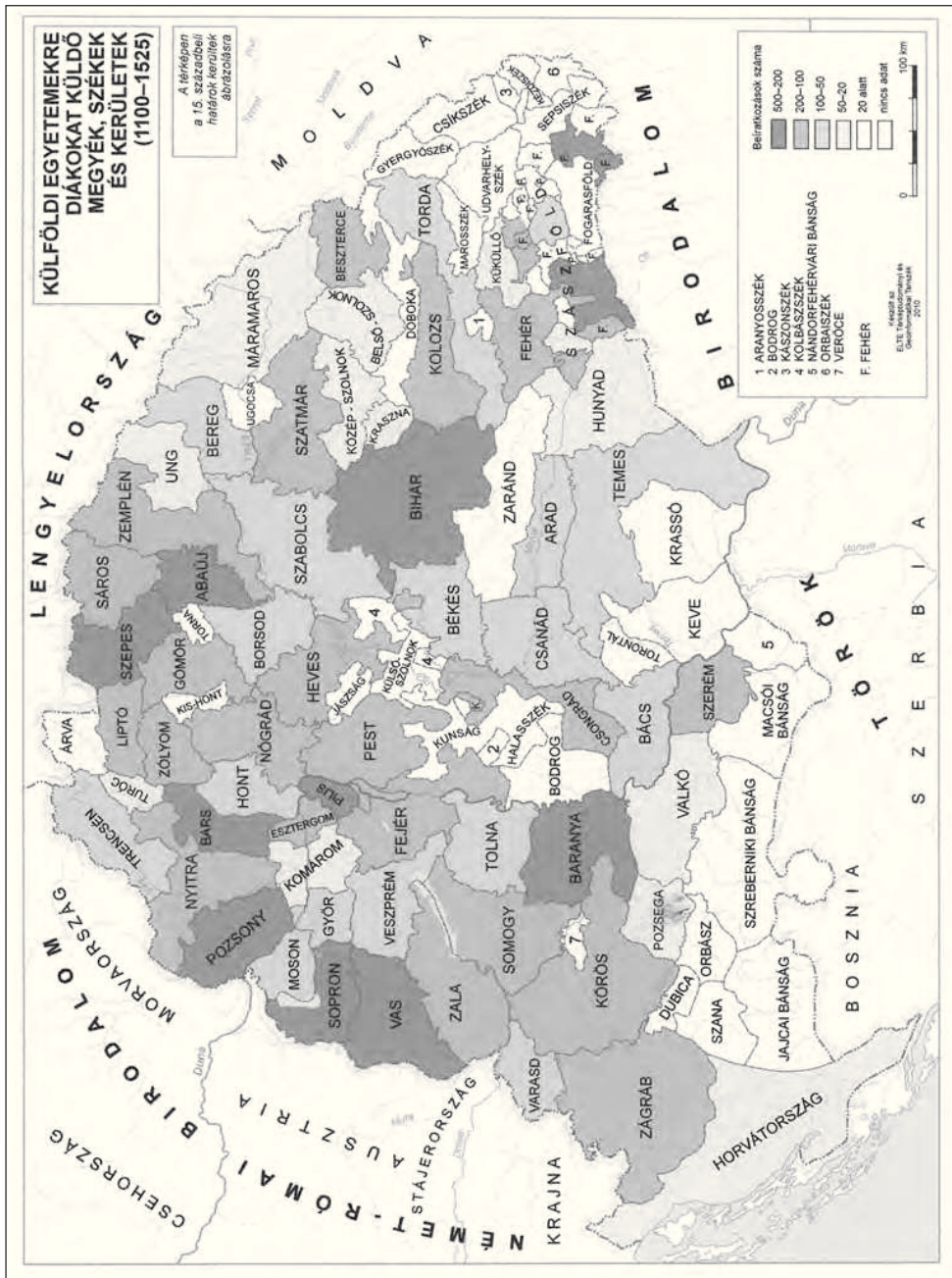
Im späten Mittelalter schloss sich diese Region als eine Art Peripherie an das europäische Zentrum an und hat sein eigenes Hochschulwesen gegründet. Ins Zentrum der damaligen europäischen Hochschullandschaft gelangten etwa 1000 ungarische Studentemigranten, viele sind ja nach dem Studium in Wien oder Krakau zu weiteren Studien nach Süden oder Westen Europas gereist.

²³ Nur die graduierten Studenten.

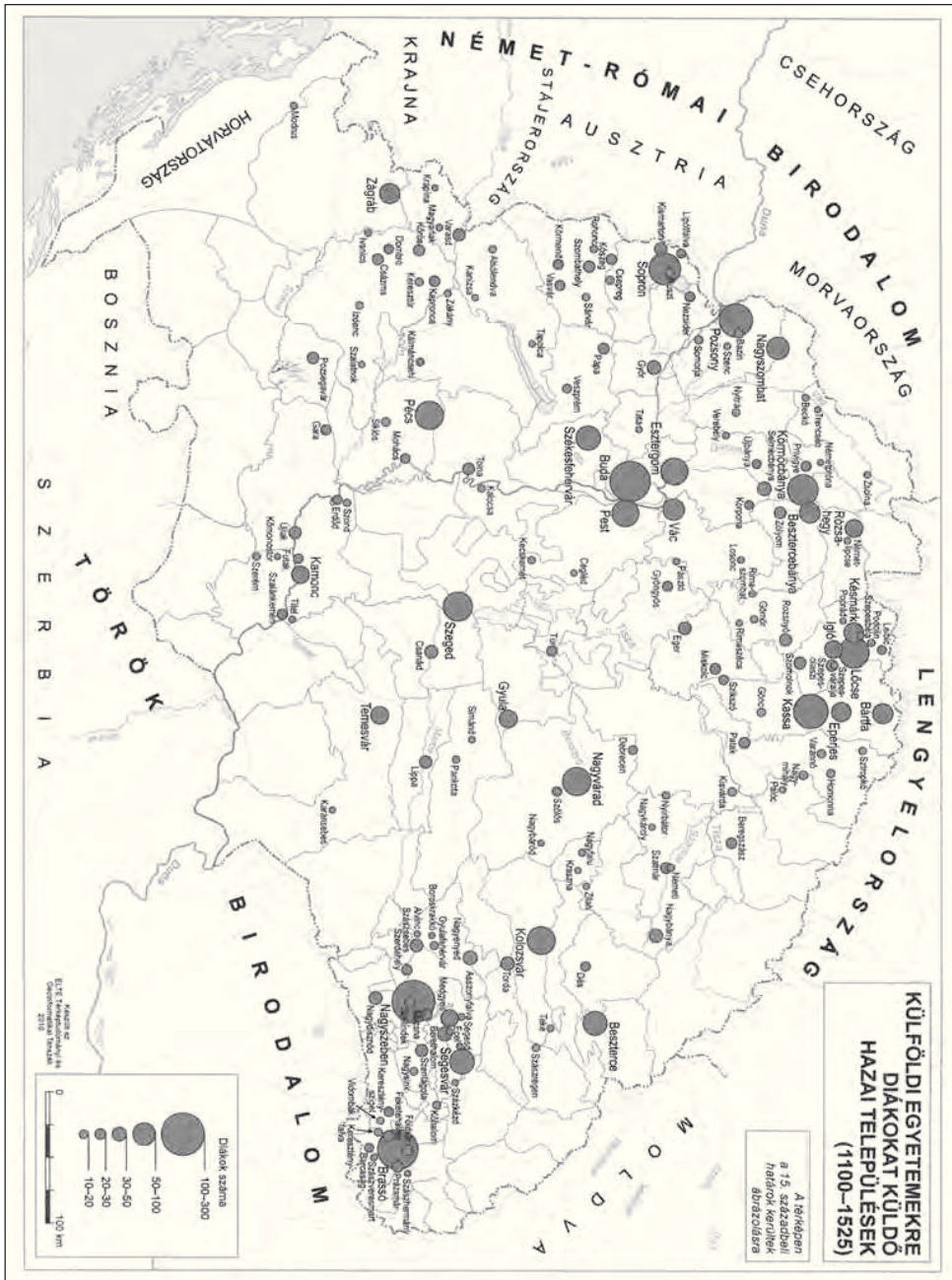
Térkép 1.

AZ EGYETEM NÉLKÜLI ORSZÁG EGYETEMISTÁI MOHÁCS ELŐTT

Térkép 2.

SZŐGI LÁSZLÓ

Térkép 3.